

Məşədi Məmməd Fərzəliyev doxsan illik ömrünün altmış ilini musiqiyə həsr edib, milli mədəniyyətimizin görkəmli nümayəndələri səviyyəsinə yüksəlib. Bu il anadan olmasının 140 illə tamam olan görkəmli sənətkarın adı Cabbar Qaryaqədiqoğlu, Keçəqoğlu Məhəmməd və Zəbul Qasım-la bərabər çəkilir...

O, 1872-ci ildə Şuşada anadan olub. Uşaqliq illəri bu şəhərdə keçsə də, sonralar Gəncədə, Tiflisdə, Batumda, Vladıqafqazda, İstanbula yaşayır və xanəndəlik edib, hətta Avropanın bir çox ölkələrində görkəmli sənətkar kimi tanınıb.

Musiqişünas Fıridun Şuşinski araşdırmalarında bu görkəmli sənətkar haqqında yazıb: "Onun gözəl zəngünləri, maləhətli səsi dinləyiciləri valeh edib. Maləhətli səsinə görə dövrünün tanınmış xanəndələri ona həsəd aparıblar. Cabbar Qaryaqədiqoğlu sənət dostunun şirin və yapışıq səsinə yüksək qiymətləndirib. Hətta musiqi məclislərində birində etiraf edib ki, Qafqazda mənə rəqib iki xanəndə var: biri Zəbul Qasım, o birisi isə Məşədi Məmməddir..."

Görkəmli sənətkarın zəngin repertuarı olub. İfasında səslənən "Bayatı-Kürd", "Rast", "Sur", "Çahargah", "Zəbul-Segah", "Heyratı", "Mensuriyyə", "Simayi-şəms", "Qarabağ şikəstəsi", "Arazbar" və s. muğamlar xalq tərəfindən məhəbbətlə qarşılanıb. Azərbaycan vokal sənətində ən çox da "Şuşter" in mahir ifaçısı kimi tanınıb. Belə deyirlər ki, Cabbar Qaryaqədiqoğlu "Mahur", Seyid Şuşinski "Çahargah", İslam Abdullayev "Segah"

İstanbula başa çatan ömür



ustası kimi ad-san qazanmışdısa, Məşədi Məmməd də məhz "Şuşter"ə öz möhürünü vurmuşdur. Klassik xanəndələrimizin əksəriyyəti Məşədi Məmmədin ifasını yüksək dəyərləndirib. Seyid Şuşinski xatirələrində bu bərədə yazır: "Bir gün mənə Tiflisdən Gəncəyə toy məclisinə dəvət etdilər. Məclisdə Musa Şuşinski və Məşədi Məmməd Fərzəliyev də vardı. Günüortadan sonra məclis qızıdı. Əvvəl Musa "Segah", sonra Məşədi Məmməd "Şuşter" oxudu. Mən onun şirin güşələrində, duzlu xallarına valeh olmuşdum. Hətta özüm də belə unutmuşdum..."

Məşədi Məmməd Fərzəliyevin özünəməxsus zəngin yaradıcılıq yolu olub. Apardığı məclislər dillərdə dəşgah olub. Məhz buna görə səsinin şöhrəti tezliklə Qafqazın hüduqlarını aşır. 1912-ci ildə Varsavada yerləşən "Sport-Rekord" şirkəti tərəfindən dəvət alır. Görkəmli azərbaycanlı sənətkarın se-

sini orada vala yazırlar. İkinci dəfə Kiyevedə yerləşən "Ekstrasol" şirkəti tərəfindən dəvət alır. Ümumilikdə 1912-1915-ci illərdə onun ifasında qırxa qədər muğam, təsnif və xalq mahnısı vala yazılır.

Müasirləri xatirələrində yazırlar ki, Məşədi Məmməd oxuduğu muğam və mahnılarında daha çox Xurşidbani Natəvanın qəmli qəzəllərində istifadə edirdi. Sədəf kimi seğdiyi kəlmələr sanki alışıb-yanar və dinləyiciləri kədərləndirirdi:

*Fələk, mən tək bu dünyada
qəmi-möhnət çəkən oxdur,
Bu qədər səfhey-rüksara
göz yaşı təkən oxdur.*

Görkəmli sənətkar bir çox konsertlərini bu beytlə başlayan qəzələ çarmış.

Ötən əsrin əvvəllərində o, Tiflisdə yaşamağa qərar verir. Çünki həmin dövrdə bu şəhər Azərbaycan mədəniyyətinin mərkəzlərindən biri sayılırdı. Tiflisdə tez-tez "Şərç konsertləri" təşkil olunurdu. Belə konsertlərdə Məşədi Məmməd Fərzəliyev də iştirak edirdi. Araşdırmalarda göstərilir ki, xanəndə Tiflisdə "Zubalov adına Xalq evi"ndə Sıdqi Ruhullanın qurulmuş tamaşaya qoyulan "Leyli və Məcnun" operasında Zeyd rolunu oynayıb. Tamaşa zamanı opera həvəskarlarının xahişi ilə bir neçə muğam da ifa edib...

Süretlə keçən xoş günlər illəri arxada qoyur. 1920-ci ilin apreldə Azərbaycanca sovet hakimiyyə-

ti qurulur. Bu hökumət onun qayıtsız günlərinə kölgə salır. Buna baxmayaraq, o öz sənəti ilə məşğul olur. Məşədi Cəmil Əmirovun dəvəti ilə Gəncəyə dönmür. Şəhər musiqi məktəbində muğamatdan dərs deyir. Eyni zamanda Gəncə toylarında da yaxından iştirak edir. Zövqlə oxuduğu xalq mahnıları ilə dinləyicilərin zövqünü oxşayır. Seyid Şuşinskinin xatirələrində oxuyuruq: "Məşədi Məmməd Fərzəliyev "Axsam oldu" təsnifini dinləmək musiqini sevenlər üçün böyük səadət idi".

Doğrudan da onun coşqun və nikbin səsi çox əzəmətli səslənib. Görkəmli sənətkarın Moskvada keçirilən konserti rəsmi dairələrdə də əks-səda doğurur. Qəzetlərdə ünvanına xoş sözlər söyülür. Məhz həmin konsertdən sonra onun xarici ölkələrdə qastrol səfərləri başlayır. Almaniya, Fransa, Polşa, İngiltərə, Rumıniya, İran və Türkiyədə azərbaycanlı sənətkarın heyran-

dı səsinə marağ göstərənlərin sayı artır...

1930-cu illərin acı repressiya küleyi bir çox ziyalları hədəf almışdı. Belə bir qarışıq zamanda Məşədi Məmməd Fərzəliyevi şübhələr narahat edir. O, qalbinin dərinliklərində baş qaldıran şübhələrin əsasını olmadığına başa düşür. Yəqin edir ki, bir gün qorxunc kabus onun da qapısını döyəcək. Günlər bir-birini əvəz eddikcə narahatlığı daha da artır. Səsinin ahəngi dəyişir. Əhvali-ruhiyyəsi pozulur, şuxluğu itir. Elə buna görə də 1929-cu ildə xarici ölkəyə getdiyi bir qastrol səfərindən geri dönmür. Böyük bir ümidlə Türkiyəyə pənah aparır. Ömrünün sonunadək İstanbula yaşayır...

Doğma Qarabağdan çox-çox uzaqlarda qərar tutsa da, vətən həsrətini, nişgillini qalbinin dərinliklərində, oxuduğu xalq mahnılarında və muğamlarda yaşadır. Məşədi Məmməd Fərzəliyev 1962-ci ildə dünyasını dəyişir. Milli vokal məktəbindən ən yaxşı ifaçılardan biri kimi onun adı künlərdə və xatirələrdə yaşamaqdadır.

Savalan Fərəcov